

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, художній переклад як один із видів літературної творчості відображає не тільки особливості світосприйняття, стильову манеру автора першотвору, а й індивідуальну МКС перекладача, що виявляється в баченні, розумінні та відтворенні художньої КС оригіналу. Інакше кажучи, відбувається взаємодія двох МКС і двох стилів. Хоч би як намагався перекладач зберегти національні, ідейно-художні та змістові особливості першотвору, він по-своєму сприймає доквілля й поетичну КС у тексті. Тому переклад – це певною мірою новий витвір, у якому МКС перекладача накладається на МКС автора оригіналу і навпаки. Переклад стає цінністю рідної перекладачеві літератури і культури.

Агатангел Кримський-перекладач, відтворюючи ідейно-тематичні й змістові особливості оригіналу, використав засоби рідної мови (традиційні народнопоетичні образи, емоційно забарвлену лексику, ритмомелодику тощо) і таким чином вніс у контекст національний колорит.

Джерела та література

1. Акимов І. І. Язык писателя как отражение культурной памяти народа / И. И. Акимов // Язык и культура : Четвертая междунар. конф. Ч. 3. – Киев : Collegium, 1996. – С. 165–166.
2. Бидненко Н. П. Значение перевода в культуре / Н. П. Бидненко // Язык и культура : Пятая междунар. конф. Т. 3. – Киев : Collegium, 1997. – С. 33–34.
3. Бялик В. Національно-культурна специфіка мовної картини світу / В. Бялик // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. Вип. 226. Германська філологія / наук. ред. В. В. Левицький. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 3–12.
4. Кримський А. К. Твори. В 5 т. Т. 2 / А. К. Кримський. – К. : Наук. думка, 1972. – 718 с.
5. Кримський А. К. Твори. В 5 т. Т. 5, кн. 2 / А. К. Кримський. – К. : Наук. думка, 1972. – 335 с.
6. Словарь української мови. В 4 т. / упорядкув. з дод. власного матеріалу Б. Грінченка. – К. : Наук. думка, 1996.
7. Фразеологічний словник української мови. У 2 т. – К. : Наук. думка, 1993. – Т. 1. – 528 с. ; Т. 2. – 984 с.

Stelmakh Bohdana. Elements of national linguistic worldview of Ukrainians in translations of works by A. Krymskiy of Oriental Literature. The article deals with the representation of the national linguistic picture of the world in Ahatanhel Krymsky's translations of the classical Oriental poets (Saadi, Hafez, Khayyam) and folk songs from Turkish, Farsi, Arabic and other languages, which manifests itself in traditional Ukrainian folk poetic imagery, emotionally coloured vocabulary, dialecticisms, rhythm, melody, etc.

The article clearly shows how the poetry in translation reflects not only the features of worldview, stylistic manner of the author of the original, but also individual linguistic worldview of interpreter, their interweaving and complementarily, giving rise to new work of art, more or less different from the original.

Key words: national linguistic picture of the world, phraseological units, dialecticisms, emotionally coloured vocabulary.

Стельмах Богдана. Элементы национально-языковой картины мира украинцев у переводах А. Крымского произведений восточной литературы. В статье речь идет об отражении национально-языковой картины мира в переводных произведениях А. Крымского поэзии классиков восточной литературы (Саади, Хафиза, Хайяма), народных песен с турецкого, персидского, арабского и других языков, которая проявляется в использовании традиционных для украинцев народно-поэтических образов, эмоционально окрашенной лексики, диалектизм, ритмомелодики и др.

В статье четко показано, как переводная поэзия отражает не только особенности мировосприятия, стиля автора оригинала, но и индивидуальную языковую картину мира переводчика, их переплетение и взаимодополняемость, в результате чего возникает новое произведение, которое в большей или меньшей степени отличается от оригинала.

Ключевые слова: национально-языковая картина мира, фразеологизмы, диалектизмы, эмоционально окрашенная лексика.

Стаття надійшла до редколегії
15.08.2014 р.

Дослідження звукового символізму (за критеріями експерименту Кента–Розанова)

Розглянуто роль фоносемантики в сучасному мовознавстві. Систематизовано головні категорії асоціацій на основі експліцитного та імпліцитного зв'язків відповідно до теорії механізму виникнення звукосимволізму. Експериментально встановлено зв'язок між семантикою та фонетикою мовного знака. Запропоновано сфери застосування цих зв'язків.

Ключові слова: звукосимволізм, фоносемантика, звукобуква, асоціативний експеримент, синестезична теорія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сприйняття людьми особливостей влаштування світу й закономірностей процесів його організації є наслідком розширення і поглиблення пізнання, суб'єктом якого виступає власне людина, носій мови. Провідним ракурсом більшості сучасних наукових досліджень у різних галузях є антропоцентризм, що потребує активного застосування експериментальних відомостей. Кінцевим результатом експериментів є здебільшого визначення впливу тих чи інших предметів, подій, реакцій на людину.

Пізнаваний людиною світ віддзеркалює вимовлене, озвучене слово. Тому в останні роки важливе місце у сфері наукових пошуків посідає звук як форма вираження індивідуального сприйняття навколишнього середовища посередництвом мови. Різні звуки в певних умовах можуть викликати якісь уявлення, асоціації, причому одні звуки викликають переважно одне коло асоціацій, інші – інше. Таку здатність стимулювати ті чи інші асоціації називають звуковою символікою. Безумовно, важливим є значення слів, у яких найчастіше трапляються певні звуки, а також зв'язок між звуком та деякими предметами та явищами, «що звучать», а це знаходить відображення в звуконаслідувальних найменуваннях [1, с. 188]. У нашому дослідженні ми вивчаємо механізм виникнення та особливості функціонування звукового символізму. Це дасть змогу встановити зв'язок між денотатом, сигніфікатом та звуковою формою слова.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На початку ХХ ст. Отто Есперсен, датський лінгвіст, написав статтю про смислове навантаження звуків, зокрема [i]. Проте розвитку цієї теорії перешкоджало те, що методи формування отриманих висновків були необґрунтовані [4, с. 18–19].

У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. дослідження співвідношення звук / сенс розвиваються в двох напрямках: лексико-семантичному і психолінгвістичному. У вітчизняному мовознавстві першим після Олександра Потєбні ученим, який вивчав і зображальне походження мови, був Анатолій Газов-Гінзберг з роботою «Чи була мова образотворчою у своїх витоках?» (1965). Дослідник знаходить акустично-артикуляційні підстави для символізування певних дій і предметів, а також показує еволюцію первинних значень через семантичні перетворення на прикладі звукової будови і семантики прасемітського коріння.

У 60-х роках Віктор Левицький досліджує різницю між суб'єктивним символізмом (зв'язок певних звуків і значень в психіці людини, що виявляється експериментальним шляхом) і об'єктивним символізмом (зв'язок певних звуків і значень у словах тієї або іншої мови) як в діахронічному, так і в синхронічному аспектах. Олександр Журавльов, російський лінгвіст, як основний метод дослідження значення звуку використав асоціативний експеримент: опитування інформантів стосовно асоціювання тієї або іншої звукобукви з певним кольором. Услід за вченим Лариса Прокоф'єва виділяє як одиницю дослідження звукобукви, або графони – синестетичні аудіовізуальні утворення, що гіпотетично мають семантичні властивості, у тому числі і хроматичні конотації.

Мета і завдання статті – довести універсальність явища фоносемантизму, науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування асоціацій на голосні звуки української мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Існує низка теорій, які пояснюють механізм походження звукового символізму: фізіологічна, референтна, теорія зворотного зв'язку, асоціативна, синестезивна [5, с. 56]. Найбільше визнання в лінгвістиці та психології одержали лише дві останні.

Існування взаємних зв'язків між різними органами чуття виявляються не лише багатьма випадками змін наявних відчуттів одного типу чуттєвості під впливом подразників іншого органу чуття, а й фактами появи під дією певного подразника таких відчуттів і уявлень, які йому не

притаманні їй відносяться за своїми властивостями до інших чуттєвих систем. Такі явища виникають у відповідь на подразники вторинних відчуттів і зображень іншої властивості й відомі в науці під назвою синестезія [6, с. 5].

Більшість слів у різних людей чи в однієї і тієї ж людини в різних умовах (наприклад, залежно від настрою) викликають різні асоціації. Людина, яка в живому мовленні сприймає звук, не просто перебудовує образну інформацію, а в кожному окремому випадку, виходячи з власного життєвого досвіду, намагається уявити її в певній естетичній інтерпретації. Той чи інший образ є своєрідним каналом інформації, а також і джерелом нової інформації, так перевіряється (а отже пізнається) досвід окремого індивіда.

Експерименти, проведені в 1925 – 1932 рр. зі студентами-психологами, дали змогу виділити чотири великі категорії асоціацій, що характеризуються особливими тенденціями: раціональні – в асоціативному процесі переважає інтелект, об'єктивність рис, використання таких прийомів, як аналіз, абстрагування, узагальнення і т. д.; іманжитивні – основані на фантазіях, релігійних сповіданнях, для них властиві художня чи символічна образність, пропуски логічних зв'язків; емоційні – залежність від почуттів, емоцій, темпераменту, спонтанності і т. д.; стримані – вольовий контроль, стримування спонтанних реакцій та природних асоціацій (особливо коли експериментатор ігнорує лексичне значення ключового слова чи протестує проти нього) [3, с. 25].

Але ця класифікація є лише першим наближенням до структурування асоціацій. Кожна група ділиться на п'ять груп, які в сукупності утворюють весь континуум можливих (табл. 1.) [5, с. 19 – 22].

Таблиця 1

Структурування асоціацій

Раціональні	Образні	Емоційні	Стримані
Логічні	Ідеалістичні	Кульмінативні	Асонантні
Структурні	Релігійні	Антикульмінативні	Контрастні
Ліричні	Символічні	Активні	Егоцентричні
Нігілістичні	Проективні	Пасивні	Відносні
Ексцентричні	Еліптичні	Чуттєві	Комплексні

Таким чином, виділяють 20 видів асоціацій, що відрізняються одна від одної. Керуючись цією типологією, ми провели експеримент та проаналізували його результати, використовуючи кожен з вищеназваних асоціативних ланцюжків. Мета асоціативного експерименту з використанням стимульних слів, проведеного 10 вересня 2012 р. – встановити такий зв'язок: Слово – Звукобуква – Емоція – Колір.

Для цього була розроблена інструкція, відповідно до якої інформантам пропонувалося співвіднести звук, що є одночасно і повноцінною лексичною одиницею – словом, із його асоціативним кольоронімом, а також з емоцією, яку викликає кожне із запропонованих слів (з врахуванням суб'єктивної думки кожного опитуваного).

Взяли участь 38 інформантів, працівники відділу спецпідрозділу «Фобос» (Пензенська обл., Росія) віком від 23 до 32 років. Їм були роздані палітри із 10 кольорів: червоний, синій, фіолетовий, чорний, зелений, сірий, коричневий, помаранчевий, жовтий, білий.

До списку назв емоцій входили: *азарт, безпечність, вдячність, страх, гнів, провина, самозакоханість, велич, влада, голод, гордість, довіра, жага, честь, жаль, турбота, помста, любов, надія, злість, цікавість, краса, лінь, відраза, ніжність, неприязнь, невпевненість, патріотизм, сум, тривога, обожнювання, смуток, очікування, зневага, вірність, радість, розчарування, сміх, самотність, сексуальність, власність, розгубленість, відповідальність, обережність, роздратованість, незібраність, невдоволення, ревнощі, співчутливість, сумніви, повага, здивованість, вдоволення, самолюбство, почуття втрати, втома, приниження, переконання, здивованість, сором, спокій.*

Для досягнення мети експерименту, ми вирішили зробити такі категорії розподілу в таблиці занесення даних експерименту: слово, звукобуква, колір, емоція. Слово промовлялося вголос. Після практичної частини експерименту результати було занесено до таблиці: слово, звукобуква, колір, загальна кількість реакцій, співвідношення у відсотках, емоція, кількість реакцій, кількість у відсотках.

У цій статті ми представили результати лише частини експерименту, взявши за предмет дослідження окреме слово з відповідними реакціями інформантів на нього, аби проаналізувати кольоро-звуко-емоційну асоціативність з врахуванням експліцитного та імпліцитного зв'язків між підсвідомістю опитуваних та власне звуком. Диференціація інформантів була б різноманітнішою, якби аналізувалися різні слова з відповідними асоціаціями. Але з метою узагальнення під час аналізу ми надали перевагу одному звуку, що є одночасно і повноцінним стимульним словом, яке і стало загальним визначальним реактивом для різних особистісних типів. Тому стимульним словом (і звукобуквою одночасно) було слово «Я». Результати узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2

Обраний колір	К-ть реакцій	К-ть у відсотках	Емоція	К-сть реакцій	К-сть у відсотках
Червоний	15	40	Любов	10	26
Помаранчевий	15	40	Честь	7	18
Зелений	6	16	Гордість	6	16
Білий	2	5	Радість	5	13
			Велич	4	11
			Ентузіазм	3	8
			Відсутність вибору	2	5
			Самозакоханість	1	3

Інформанти проявили себе найбільш активно лише тоді, коли слово стосувалося їх власного «я», найбільш чуттєвих сфер життя, найбільш «досвідних». Вибираючи емоцію із заданого списку, чоловіки орієнтувалися швидше не на свій власний досвід, а на цей список з обмеженою кількістю варіантів можливих асоціацій. Однак, виходячи із того, що експеримент був цільовим та направленим, а назви емоцій відомими не для всіх – це можна назвати не обмеженням, а розширенням вибору.

Під час аналізу даних ми використали диференціацію Кента–Розанова. Х. Г. Кент та А. Дж. Розанов використали під час експерименту 100 слів. У результаті дослідження реакцій на ці стимульні слова визначили рівень неординарних мовних реакцій (у відсотковому зіставленні їх зі стандартними, зробивши таким чином висновок про ексцентричність мислення носіїв мови, які брали участь в експерименті. На думку вчених, семантичні поля «активного словника» (як і визначені в експерименті реакції) у кожної людини відрізняються як за складом лексичних одиниць, так і за асоціативними взаємозв'язками між ними. Актуалізація тих чи інших зв'язків у відповідях-реакціях може залежати від асоціації, віку, виду діяльності опитуваних. Дані заносились до таблиці за категоріями: слово – реакція – кількість реакція – тип асоціації – вид асоціації – висновок [5, с. 28].

Беручи за основу класифікацію видів та типів вищеописаного експерименту, в своєму дослідженні ми спочатку виділили типові структури в різних місцях стимульного ланцюга як форму для опису особистісних рис.

Таблиця 3

Стимульне слово «Я», виражене звукобуквою [я]	Категорія
Тип	Образне
Вид	Ідеалістичне
Структура асоціювання	Асоціації «змішані» ідеалістичними (абстрактними) поняттями
Характерологічне значення	Чуттєвість, прив'язаність, схильність до загальних ідей
Фоносемантичний експеримент	Радість
Вид	Активне
Структура асоціювання	Асоціативний ряд наростає в напрямку до мети
Характерологічне значення	Виражає самовіддачу, ініціативу, наполегливість. Часто пов'язане із бажанням боротися.
Фоносемантичний експеримент	Ентузіазм, самозакоханість
Тип	Стриманий
Вид	Егоцентричне
Структура асоціювання	Рефлексивне асоціювання. Значення символічного слова співвідноситься з особистим досвідом
Характерологічне значення	Всі події сприймаються через призму власних пріоритетів, але у

	зв'язку з оточуючими. Сильна егоцентрична тенденція.
Фоносемантичний експеримент	Любов, честь, гордість, велич, ентузіазм, самозакоханість
Вид	Комплексне
Структура асоціювання	Несуттєвість формальних принципів. Надання переваги індивідуальному аналізу конкретного комплексу подій
Характерологічне значення	Асоціації виникають лише зі спогадів, викликаних пошуками походження значення стимульного слова.
Фоносемантичний експеримент	Гордість, честь, любов, велич

У результаті експерименту всі опитувані обирали емоційні та кольорові асоціації лише із запропонованого списку. Двоє опитуваних не проасоціювали жодну емоцію зі словом «я». Колір обрали всі. Таким чином, слово я, звукобуква [я] викликають такі реакції:

тип асоціацій: образний, емоційний.

вид асоціації: ідеалістичний, активний, егоцентричний, комплексний.

Структура асоціювання: асоціації «поплутані» ідеалістичними (абстрактними) поняттями; асоціативний ряд наростає в напрямку до мети; рефлексивне асоціювання: значення символічного слова співвідноситься з особистим досвідом; несуттєвість формальних принципів; надання переваги індивідуальному аналізу конкретного комплексу подій.

Характерологічне значення: чуттєвість, прив'язаність, схильність до загальних ідей; виражає самовіддачу, ініціативу, наполегливість, часто пов'язане із бажанням боротися; всі події сприймаються через призму власних пріоритетів, але у зв'язку з оточенням виникає сильна егоцентрична тенденція; всі події сприймаються через призму власних пріоритетів, але у зв'язку з оточенням; сильна егоцентрична тенденція; асоціації виникають зі спогадів, викликаних пошуками походження значення стимульного слова.

Колір: червоний, помаранчевий, зелений, білий.

Емоція: любов, честь, гордість, радість, велич, ентузіазм, самозакоханість.

Реакції, які візуально викликають червоний і помаранчевий кольори (а їх більшість – по 40 % на кожен), притаманні холеричному темпераменту, а в категорії час – сучасності, виражають роздратування і злість, що переходять у збудження і пристрасть. Це енергія, що відповідає за механічну роботу, тобто ту, яка не вимагає жодних розумових зусиль. Приваблює людей вольових, комунікабельних, запальних. Люди, яких цей колір дратує (тобто люди із заниженою самооцінкою, які не люблять, бояться сварок), схильні до усамітнення, стабільні у своїх принципах, часто у них спостерігається комплекс неповноцінності.

Емоції, обрані опитуваними із запропонованої таблиці, цілком збігаються з цим коротким асоціативним аналізом кольорів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проведений експеримент, оснований на попередніх дослідженнях Кента–Розанова, ще раз підтвердив достовірність існування фоносемантизму та звукосимволізму в мові.

Досліджені в статті проблеми дають повніше уявлення про функціонування явища фоносемантизму, про взаємозв'язок семантики і фонетики мовного знака.

Результати експерименту підтверджують, що знання звукових властивостей мовних одиниць (звукобукв, слів) можуть застосовуватися під час вивчення як рідної, так й іноземної мови; під час утворення нових назв, що відображають сутність предметів, явищ об'єктивної дійсності; під час вивчення емоційно-експресивної забарвленості слова, ефективності впливу його на людину в інформаційно-комунікативному процесі.

Джерела і література

8. Барлас Л. Г. Так называемый звуковой символизм и поэтическая функция звуков / Л. Г. Барлас // Русский язык: Стилистика. – М. : Просвещение, 1978. – С. 187–192.
9. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента / Е. И. Горошко ; РАН. Иностранного языкознания. – Х. ; М. : Изд. группа «РА – Каравелла», 2001. – 316 с.
10. Петросян А. Е. Асоціативний тест / А. Е. Петросян. – Тверь, 2007. – 250 с.
11. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. – К. : Вид-во Укр. філософ. центру, 1999. – С. 42–88.

12. Baron-Cohen S. *Synaesthesia: Classic and Contemporary Readings* / S. Baron-Cohen, J. Harrison. – Oxford : Blackwell Publishers, 1997.
13. Robertson L. *Synesthesia: Perspectives from Cognitive Neuroscience* / L. Robertson, N. Sagiv. – Oxford : Oxford University Press, 2005.

Федун Татьяна. Исследование звукового символизма (за критериями эксперимента Кента–Розанова). В статье рассмотрена проблема субъективно-объективного характера феномена возникновения слов, подтверждающих связь: денотат – сигнификат – звуковая форма слова. Систематизированы основные категории ассоциаций на основании имплицитной и эксплицитной связи соответственно механизму возникновения звукосимволизма. На основании результатов психологических и филологических теорий установлена связь между семантикой и фонетикой знака языка. Доказана универсальность явления фоносемантизма. Научно обосновано и описано методика формирования ассоциаций на гласные звуки украинского языка. Представлены результаты анализа данных опросника ассоциативного эксперимента, проведённого в рамках психолингвистического исследования на базе одного из спецподразделений. Предложены возможные сферы использования полученных результатов, отражающих психолингвистический подход.

Ключевые слова: звуко-символизм, фоносемантика, звукобуква, ассоциативный эксперимент, синестезическая теория.

Fedun Tetiana. Research of voice symbolism (cordant to the Kent–Rozanov experiment). The problem of objectively-subjective character of the phenomenon of sounds origin, confirming connection: denotatum – significant – sound form) is considered in the article. The basic categories of associations are systematized accordant to the implicit and explicit connection corresponding to mechanism of sound symbolism origin. Connection between semantics and phonetics of sign of language is set due to results of psychological and philological theories. Universality of the phenomenon of phono-sematism is well-proven. Forming methodology of association on the vowels of Ukrainian is scientifically reasonable and described. The results of analysis of associative experiment data questionnaire conducted within the framework of psycholinguistic research on the base of one of the special divisions are presented. Author offers the possible spheres of drawing on received results reflecting psycholinguistic.

Keywords: sound symbolism phono-sematism, lettersound, associative experiment, synaesthetical theory.

Стаття надійшла до редколегії
22.07.2014 р.